

el igazán. „Ez a modern kétségbeesés – kétségbeesés, amelyet nem vált meg az utolsó pillanatban valamiféle deus ex machina, szívszagató kétségbeesés, amely az ismerős, mindennapos kétségbeesések mögött lappang, amely erkölcsi benuátlássá válhat, amelynek nincs szüksége sem katasztrófára, hogy felfigyeljünk rá, sem fellengzős beszédre, hogy körülírjuk, mert állandóan, makacsul, monomániásan jelen van. A levegőben van. Elég belépnünk egy színházba, ahol a Godot-t játszzák, és mint a jeges szél, úgy csap meg bennünket a szörnyű kétségbeesés.” Mégis az erkölcsi tartás elengedhetetlen voltának igényét jelzi, hogy e „sivár és fájdalmas kozmikus végzet hangjában” felfedezni véli az emberi méltóság, a soha nem szűnő remény nyomait.

„A szakembert mindig idegesíti egy szónak vagy egy témának a köznapi értelmezése. Ez azonban önmagában véve nagyon is érdekes lehet, és a kutatás számára eszményi kiindulópontot jelenthet.” Kár, hogy erről a kiindulóponttól a szerző nem rugaszkodott el. Így ez a reflexió némiképp (ön)ironikussá válik *A dráma élete* című könyvet elolvasva. Eric Bentley ügyes meseszövő, de igazából csupán az egyes érzékeny meglátásokat tartalmazó műelemzései méltányolhatók. (*Jelenkor Kiadó, 1998.*)

Grotowski „szegény” színháza

„NEM MEGOSZTOTTAN LÉTEZNI:
ez nemcsak a színészi alkotás magva,
hanem az élet magva is,
a lehetséges teljesség.”

Az idei könyvhétre megjelentek Jerzy Grotowski *Színház és rituálé* címmel összegyűjtött írásai és Witold Gombrowicz drámái magyar nyelven. Ily módon a magyar olvasóközönség számára is széles körben hozzáférhetővé vált szövegek elősegíthetik – a lengyel dráma/színháztörténetéhez való kapcsolódás felfedésével – a modern magyar drámaformák és a bennük kódolt színházi tradíció újra(meg)értését. A modern drámaformák kialakulása szempontjából szerintem döntő jelentőségű volt az avantgárd formaformulát,

melynek befogadására a lengyel kulturális hagyomány képesnek mutatkozott, szemben a magyarországgal, éppen ezért válhatott fontosá hazánkban a „közvetítő” szerepe. A magyar alkotók erőteljesen támaszkodtak a lengyel dráma fejleményeire: Örkény Mrozek, Bereményi Witkiewicz, Kornis Rozewicz, Spiró Wyspianski, Eörsi és Nádas Grotowski, illetve Gombrowicz művészetét kísérte elsősorban figyelemmel. Továbbá a cseh Havel, a román Sorscu hatott még ösztönzőül. Utalni lehet esetleg Artaud „kegyetlen” színházára, főleg Nádas „érzéki” színháza kapcsán. A sokarcú lengyel színház XX. századi rendezői egyéniségei közül Grotowski emelhető ki. A moszkvai Színművészeti Főiskolán tanult Sztanyiszlavszkij tanítványaként, ám egy sajátos színjátszási technika kidolgozására tette fel az életét. Ösztöndíjasként tanulmányozhatta Pekingben a kínai operát és színjátszást. Színházi előadásokban 1957-től vett részt (első rendezése Ionesco *Székek* című drámája). 1959-ben Opolóban barátjával megalapította kísérleti, pszichodinamikus színházát (Tizenhárom Széksor Színháza, amelyből a Laboratórium Színház lett). A következő korszaka a Részvétel Színháza (a cselekvő kultúra vagy a parateátrális időszak 1969 és 1978 között), majd a Források Színháza (transzkulturális tapasztalatok gyűjtése kutató expedíciók során 1978 és 1982 között), Objektív Dráma (a jungi objektív tudatalatti, T. S. Eliot objektív korrelatívja, s leginkább G. I. Gurdjieff objektív művészete határozza meg 1982 és 1985 között), az utolsó időszak a Rituális Művészetek (a „teljes aktus”, a „totális tett”, a „teljes ember” megvalósulása). Életművét végigtekintve a latin „fiat” kifejezés juthat eszünkbe: „odaadja magát annak, ami történik, ami lesz, feltárja magát, mégis minden alkalommal újra kell kezdenie”. Grotowskitól származik a „szegény” színház fogalma, az abban rejlő puritanizmus lemondást jelent a színházi kellékek, a technika alkalmazásáról, csak a „lemeztelenített” színészre, vagyis testi jelenlétére, fizikai kifejező eszközeinek gazdagságára, intenzitására hagyatkozik, ezáltal véli megtalálni az ember „lényegiségét”, teljességét. A művészi eszközök, effektusok redukciója a csönd hatását és a figyelem képességét erősíti. A hangsúly a testre kerül, mely maga az emléke-